

Het kabinet kent gelukkig wat natuurwetenschappers

door Jos Scheerboom

‘Vlees wordt oneindig veel duurder’ waren de laatste ministeriële woorden van Cees Veerman die de pers haalden (NRC Handelsblad van 20 februari j.l.). Veerman: *‘Omdat de wereldwijde vleesconsumptie structureel stijgt met 3 % per jaar en omdat, als meer mensen welvarend worden, ze meer vlees gaan eten. Dat is een gegeven. Een varkensflat vind ik ook niks, maar het is het meest efficiënte wat er is. Als we nu terugwillen naar landbouw waarin een verstandhouding met dieren mogelijk is (met inachtneming van dierenwelzijn en bijbehorende huisvesting, red.), dan moeten we daarvoor betalen.’*

Hierbij kunnen de volgende kanttekeningen worden geplaatst:

1. Veerman baseerde zich op cijfers in het verleden verkregen. Hier is niets op aan te merken. Alleen moet men er steeds mee rekening houden dat een lijn gebaseerd op cijfers uit het verleden, wel eens een heel andere richting kan gaan, bijvoorbeeld als hiervoor dwingende redenen zijn zoals gezondheidsargumenten of zorg voor dierenwelzijn of milieu.
2. Als Veerman het heeft over de meest efficiënte manier van produceren, mag worden gememoreerd dat bij de productie van vis de omzetting van plantaardige grondstoffen naar dierlijke eiwitten tot 5 keer zo efficiënt verloopt dan via warmbloedigen. Cijfers van Nutreco laten zien dat van 1 kg voer van plantaardige oorsprong 140 gram vakensvlees kan worden geproduceerd of 250 gram kip, maar 800 gram vis.
3. Vis kan in tegenstelling tot warmbloedige landbouwhuisdieren in hoge dichtheden

worden gehouden zonder welzijnsproblemen. Voor vissen is het natuurlijk gedrag in scholen te zwemmen, in hoge dichtheden dus. Het is een strategie tegen rovers (een individuele vis in een school is voor een rover niet of nauwelijks te onderscheiden). Vissen voelen zich daarom veiliger in een school. Het houden van Afrikaanse meerval in een dichtheden van 400 kg per m³ is daarom diervriendelijk.

Partij van de dieren

In geciteerd interview in NRC Handelsblad sprak Veerman ook over de PvdD, de partij van Marianne Thieme.

Veerman: *‘De Partij van de Dieren wil de intensieve veehouderij weg uit Nederland. Dan zeg ik: dat is het exporteren van verantwoordelijkheid, want het eten van vlees gaat gewoon door.’*

Twee dagen later al (22 februari j.l.) stond de reactie van Marianne Thieme in de krant:

‘Volgens hem is een jaarlijkse groei van 3 % niet vol te houden, omdat we al die dieren niet kunnen voeden. Vlees is nu eenmaal een inefficiënt product. Ook nu nog verwacht de minister dat er geen sprake zal zijn van het afbouwen van de intensieve veehouderij. Sterker nog: hij verwacht groei van de bio-industrie en zoekt de oplossing niet in een overgang naar een plantaardiger samenleving, maar in het verder uitbenen van de leefomstandigheden van dieren.’

Plantaardiger samenleving? Wat bedoelt Matianne Thieme hiermee? Een interview met haar, dat in Visie, het programmablad van de EO, stond geeft hierover duidelijkheid:

‘Adam en Eva waren vegetariër. Pas na de zondeval ging de mens vlees eten en puur om het plezier dieren doden, iets wat ooit weer teruggedraaid gaat worden. Tot die tijd moet je als christen voortdurend de vraag stellen hoe je met de schepsels van God omgaat.’

In het programmablad was een cv van marianne Thieme toegevoegd:

‘Studeerde Franse taal en cultuur aan de Sorbonne te Parijs en Nederlands bestuursrecht te Rotterdam, was beleidsonderzoeker en was o.a. directeur van de Stichting Wakker Dier.’

Adam en Eva vegetariër?

Helaas zit hier geen studie in een natuurwetenschap bij en dit is wel nodig als men wil beweren dat Adam en Eva vegetarisch waren. Maar het *statement* is gemaakt en men mag nu de vragen stellen:

Wie bedoelde Marianne Thieme met Adam en Eva?

Wanneer, volgens Marianne Thieme, leefde het paar?

En: welke natuurwetenschappelijke argumenten kunnen worden aangevoerd om te

veronderstellen dat de voorouders vegetarisch leefden?’

Op deze vragen kan nu op natuurwetenschappelijke basis een redelijk antwoord worden gegeven. Een eerste aanzet geef ik hieronder, wetende dat in Nederland nog steeds mensen leven (vaak lid van een kerkgenootschap) die vasthouden aan de letterlijke tekst van het Oude Testament. Wat vermeldt nu het Oude Testament over de voedingsgewoonten van Adam en Eva? Geen vleesconsumptie inderdaad. Wel staat er geschreven over het eten van een appel en de gevolgen daarvan. Ook staat vermeld dat de voorouders in vrede leefden met de dieren. Dit impliceert dat er niet op hen werd gejaagd.

Literatuurwetenschappers zien in de oude verhalen in de eerste plaats hoe oude mythes een literaire vorm werd gegeven. Latere kerkvaders hebben ze gecanoniseerd en gedogmatiseerd. Bijbelonderzoekers weten ook dat een verhaal als het Scheppingverhaal niet was bedoeld als natuurwetenschappelijke verhandeling. Wel maakte een schrijver gebruik van het wereldbeeld zoals dat toen gebruikelijk was. Wij weten nu dat ons wereldbeeld toen al steeds werd bijgesteld en ook nu nog wordt bijgesteld. Dit geldt met name voor oude voedingsvoorschriften. Onze voedingsvoorschriften dienen steeds opnieuw op waarde te worden geschat en met verstand onderzocht. Wij zouden anders onszelf te kort doen, als wij uit het verhaal zouden opmaken dat onze voorouders vegetarisch leefden en dat wij daarom weer terug dienen te grijpen op een vegetarische leefgewoonte.

Hierbij is de vraag interessant: wat kunnen de resultaten uit natuurwetenschappelijk onderzoek ons duidelijk maken over vermeende vegetarisch gedrag van de voorouders?

De voorouders die de meeste overeenkomst met ons vertoonden, leefden ca. 75.000

jaar geleden aan de kusten en rivieren van Zuid-Afrika. Zij lieten hier aantoonbare artefacten achter. De voorouders van deze voorouders leefden hier waarschijnlijk al honderdduizenden jaren.

Op de achterpagina van deze aflevering staan enkele artefacten van 75.000 jaar geleden afgebeeld. Met name de sieraden gemaakt van schelpen wijzen op het feit dat toen al symbolen werden gebruikt en dat zij tot enige vorm van creativiteit in staat waren. DNA-onderzoek leerde ons dat 75.000 jaar geleden aan de kusten van Zuid-Afrika mensen leefden die onze directe voorouders waren. Het aantal van deze voorouders was niet groot: de huidige mensheid zou van slechts enkele duizenden mensen afstammen.

Maar deze voorouders leefden bepaald niet vegetarisch: Op honderden plaatsen werd huishoudelijk afval gevonden en heel duidelijk is, getuige de vele visgraten, dat zij vooral leefden van vis,

Teruggaande in de tijd, ontmoeten wij wél voorouders die vegetarisch waren. Zij leefden 5-7 miljoen geleden en waren vredelievend, maar zij vertoonden weinig gelijkenis met de huidige mens. Of zij al het vermogen bezaten tot verantwoordelijk handelen, zoals wij nu bezitten, mag worden betwijfeld. Hiervoor was allereerst de ontwikkeling van voldoende hersencapaciteit nodig. Hier was allereerst de consumptie van vlees en vis nodig en daartoe zijn de voorouders toen overgegaan.

In een eerder artikel (*) wees ik op het verschijnsel dat anthropologen 'Dierendoders-scrupulantisme' noemen en dat nog steeds bij minder ontwikkelde volkeren is waar te nemen. Mogelijk dat onze voorouders al miljoenen jaren door 'Dierendoders-scrupulantisme' werden gekweld, vanaf de tijd dat zij zich gedwongen zagen vlees te eten (en later ook vis).

Vis en vlees voor hersenontwikkeling

De lichaamsbouw van de voorouders van 5-7 miljoen jaar geleden was ook nog niet bepaald elegant te noemen. Het was aangepast aan het vegetarische bestaan, dus met een volumineus maagdarmkanaal, te vergelijken met de buikomvang van de gorillavrouwtjes.

Allereerst werden we van groenverteeders aaseters. Er werd toen geconcentreerder voedsel opgenomen. Het maakte de eerste ontwikkeling van de hersenen mogelijk. Hiermee was het mogelijk het vuur te beheersen, voedsel te koken en het beter te verteren. Met vuur konden bovendien roofdieren op afstand worden gehouden. Het bestaan werd hierdoor minder bedreigend en angstig en de creativiteit kon zich verder ontwikkelen. Een groep voorouders kwam aan de kust en rivieren van Zuid-Afrika terecht. Hier lag een overvloed aan zeebanket. Met de voedingsstoffen uit zeebanket kon de uiteindelijke verfijning van de hersenen plaatsvinden. Ca 50.000 jaar geleden was het de voorouders mogelijk naar de hele wereld uit te zwermen en daarbij verwanten als de Neandertaler en de Flores-mens van de aardbodem te verdringen. En toen werden ook technieken ontwikkeld om grote warmbloedige dieren te jagen. De jachtaferelen werden 30-35.000 jaar geleden op wanden van rotswoningen geschilderd.

Voedingsonderzoek laat nu zien dat wij voor een goede gezondheid de regelmatige inname van vis nodig hebben. Vlees en melk worden zelfs in de Richtlijn Gezonde Voeding 2006 niet genoemd.

Blijkbaar heeft het roodvlees-etende gedrag van de laatste tienduizenden jaren minder invloed op de genen gehad dan de invloed van het vis eten gedurende de laatste honderdduizende jaren.

De stelling die hierbij wordt geponeerd luidt dat van het laatste resultaat uit humaan voedingsonderzoek elke Volksvertegenwoordiger op de hoogte moeten zijn. Het betreft immers de kwaliteit van de Volksgezondheid en de voldoende beschikbaarheid van essentiële vetzuren, de omega-3 vetzuren uit vis of blauwgroene algen. Als hiervan onvoldoende wordt ingenomen kunnen gebreksverschijnselen het gevolg zijn.

Uit het Visie-artikel blijkt bovendien dat Marianne Thieme zich vorig jaar heeft laten dopen bij de Gemeente der Zevende Dag-adventisten, een Christelijke gemeente. Dat maakt de zaak interessant, want iemand met enige kennis van het Nieuwe Testament weet dat de eerste Christenen vis aten. Men mag ervan uitgaan dat de wonderbaarlijke visvangst niet voor de poes was bedoeld. Teksten als Joh. 21,13 ('Hij nam het brood en gaf het hun en evenzo de vis') duiden hier ook op.

Leg het nog eens uit, Ronald

Gelukkig zitten in de huidige rood-christelijke coalitie twee biologen: Jacqueline Cramer (VROM) en Ronald Plasterk (OC&W). Ik hoop dat de Minister van OC & W niet ophoudt te wijzen op het belang van goede voeding en ook duidelijk wil maken dat met name voldoende omega-3 vetzuren dienen te worden ingenomen, ten eerste om hart-en vaatfalen te verminderen en een goede ontwikkeling van de hersenen mogelijk te maken, vooral bij jonge kinderen en zwangere vrouwen (meer hierover op de allerlaatste pagina van de vorige aflevering van AQUAcultuur).

Uit de reactie van Marianne Thieme op de bewering van Cees Veerman blijkt overigens nóg iets opmerkelijks: ook de huidige minister van Financiën is vegetariër!

Ronald, sociaal je wenst te zijn, confronteer Wouter Bos met de wetenschappelijke inzichten omtrent voeding. Ook ik wens Wouter Bos een lang leven toe. Bovendien is dit voor het in orde houden van 's lands Financiën een eerste vereiste. www.voedingscentrum.nl is hierbij van dienst. Richtlijn Gezonde Voeding 2006 is hier ook zeer duidelijk over: twee keer per week vis tot zich nemen, waarvan één keer vette vis. Daan Kromhout, hoogleraar Humane voeding aan de WUR wil u ongetwijfeld van de details op de hoogte stellen. Voor de verstokten zijn er gelukkig capsules te koop met omega-3 vetzuren, gewonnen uit blauw-groene algen. Gezellig is wel wat anders. Bovendien berust vis-onthouding op de verkeerde argumenten. Als men geen vis wil eten om wilde visbestanden te sparen is onze reactie: Wij produceren NU op duurzame wijze meerval, tilapia, karpers. In AQUAcultuur wordt hierover regelmatig geschreven, ook in deze aflevering.

Referentie.

C. Leigh Broadhurst e.a. Brain-specific lipids from marine, lacustrine, or terrestrial food resources, potential impact on early African Homo sapiens.

Dit artikel werd uitgebreid besproken in AQUAcultuur 18, 5 (2003)

J.E.M. Scheerboom. De kunst van het eten. AQUAcultuur, 18, 6 (2003)